

Виявлення різноманітності культур й етнічних груп в Україні українським кінематографом має декілька аспектів, що безпосередньо впливають на систему виражальних засобів та екранну септику. Зокрема це простежується в тематичному репертуарі, у мовній репрезентації, акторському складі картин, географічних локаціях тощо.

Досліджений період розвитку українського кінематографа, починаючи з другої половини ХХ століття і до початку ХХІ століття, свідчить про важливі та складні соціокультурні трансформації, які вплинули на формування сучасного ігрового кіно України. У цей період кінематограф став інструментом для відображення національної ідентичності, соціальних проблем та гендерної рівності, а також сприяв розвитку мультикультуралізму в країні.

Таким чином, дослідження вітчизняного кіно дозволяє виокремити три найбільш актуальних проблем — національної ідентичності, гендерної (не)рівності та мультикультуралізму. Загалом сучасний ігровий кінематограф України виявився багатограним та різнобарвним відображенням суспільних змін і трансформацій у країні, і це сприяє розширенню культурного спадку та поглибленню національної самосвідомості.

П. Голотенко

МІФОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ ПРАУКРАЇНЦІВ ЯК ПІДҐРУНТЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ

P. Holotenko

MYTHOLOGICAL CONSCIOUSNESS OF ANCIENT UKRAINIANS AS A BASIS OF UKRAINIAN SCIENTIFIC CULTUROLOGY

Генезис наукової гуманітаристики в Україні не міг відбутись сам по собі або на порожньому місці. Ментальним підґрунтям наук про людину та її культурну життєдіяльність постає міфологічна свідомість, що, на перший погляд, може здаватись дивним. Це є першим історичним типом суспільної свідомості та найпершою формою раціонального, символічно-фантазійного сприйняття й інтерпретації навколишнього світу. Міфосвідомість була притаманна первісній людині сучасного еволюційного типу, який сформувався приблизно 35 тис. років до н. е. Дуже примітно, що саме на підставі достатньо розвинених розумово-пізнавальних здібностей цей еволюційний тип в науці іменується як «людина розумна» (*homo sapiens*).

Первісна міфологічна свідомість праукраїнців (кроманьйонців, трипільців та ін.) постала ідейно-генетичним джерелом всіх трьох основних видів раціонального знання — науки, філософії та богослов'я. Так виходить, що, з одного боку, вони заперечують нелогічність й абсурдність міфу. Проте в той же час вони є його продовженням, оскільки виникають з міфу та інтегрують в собі його деякі культурні архетипи людського буття в цілому. До речі, один із засновників сучасної культурології Едвард Тейлор уважав, що міфологія — це філософія доби первісного суспільства. Постає запитання: що історично споріднює міфологічний та науковий засоби раціонального осягнення світу?

Виокремлення в рафінованому вигляді раціонально-логічного компоненту міфологічного мислення, а також конкретизація міфологічних архетипів, які увійшли

в основу науково-культурологічного мислення, становить важливе завдання. Його вирішення буде найбільш ефективним, якщо відштовхуватись від ключових ознак первісної міфологічної свідомості праукраїнців. До них належать: перевага емпірично-чуттєвого та психоемоційного засобу пізнання світу; архетип взаємодії природи та людства; архетип зобов'язання практичної реалізації накопичених знань, оснований на чуттєво-образному та раціональному осмисленні; всеохоплююча колективна (масова) свідомість; архетип синкретично-цілісного світосприйняття; низький рівень достовірності міфотеоретичних концепцій, але в той же час завдяки своїй фантазійності вони є надзвичайно стійкими та привабливими; складність та інколи неможливість спростування цих напівлегендарних концепцій тощо.

Нині міфосвідомість в усіх гуманітарних науках виявляє себе в тій чи іншій мірі. Це безпосередньо стосується і культурології. Наприклад, якщо змістовне ядро міфу складає поняття про взаємодію людини і природи, то для культурологічних досліджень ця проблема так само постає як визначальна парадигма.

Нерідко в процесі науково-культурологічного аналізу фактично виявляє себе людський психоемоційний фактор, хоча згідно з традиційно-формальними нормативами науковості подібні прояви підлягають максимальній нейтралізації.

Міфологічний архетип щодо застосування знань у реальному житті в сучасній гуманітаристиці виявляється у форматі вимоги до емпіричного втілення наявних знань, до перевірки результатів теоретичних досліджень на практиці або принаймні до обґрунтування практичної значимості науково-теоретичних праць. Нині для української культурології дотримання означеної вимоги має актуальне екзистенційне значення: тоді як наукова дисципліна не буде спроможна довести своє практичне значення, то це становить загрозу для її подальшого існування.

Далі слід зробити акцент на тому, що первісні люди міфічного світосприйняття були схильними до антропоморфізації природного оточення. Іншими словами їм здавалось, що природні об'єкти та явища є олюдненими, людиноподібними, яким властиві аналогічні психічні стани, подібні фізіологічні особливості, здатність мислити та розуміти, залежно від чого природа виявляє себе в певних діях. Таке ілюзорне сприйняття, у свою чергу, зумовлювало певні засоби підкорення людиною природи, а також засоби її обробки та перетворення. Це те, що в сучасній науці позначається терміном «окультурення» та являє собою різновид взаємодії людини з природою. Власне для культурології дослідження феноменів олюднення природи на рівні свідомості та, особливо, її практично-фактичного окультурення є одним із найбільш актуальних завдань.

Слід також вказати на притаманне для первісної міфосвідомості цілісне синтезоване сприйняття навколишнього об'єктивного світу, який складається із багатьох різноманітних явищ, що перебувають між собою в нерозривному взаємозв'язку. Людина при цьому не протиставляла себе природно-соціальному середовищу та вважала себе його органічною частиною. У цьому аспекті так само простежується подібність культурологічної науки до міфу: культурологія налаштована саме на цілісне сприйняття і дослідження — якщо не повністю реального світу, то всього культурного світу, створеного людиною, де простежуються взаємозв'язки різних видів культурних практик та об'єктів.

У зв'язку з цим примітно те, що серед сучасних українських фахівців побутує думка про доцільність вивчення людської культури не просто в її цілісності. Цей феномен слід розглядати як складову системи реального життя на всій Землі, і нібито саме такі дослідження будуть мати найбільш вагоме наукове значення. Таким чином, архетип всезагального синкретичного сприйняття в культурології виявляється дуже яскраво та в модернізованій формі постає одним із базових концептуальних положень.

Крім того, що для міфологічної свідомості земна реальність постає у своїй інтегрованій повноті, вона водночас є впорядкованою та унормованою. Це допомагало якомога краще орієнтуватись у навколишньому природному та соціальному середовищі, що, у свою чергу, знаходило своє безпосереднє вираження в теоретичних поясненнях, в образно-символічних відтвореннях, в практичних вчинках та діях. Саме цей аспект є ознакою раціонально-логічного мислення міфологічної свідомості.

У такому контексті показовим прикладом є уявлення праукраїнців про тридольну структуру Всесвіту. Зокрема це втілювалось у символічній моделі «світового дерева», де чітко виокремлюється верхня частина (гілля), середня (стовбур) та нижня (коріння). Кожній з цих частин відповідав певний вид живих істот, надприродних божественних істот і т. д. Також існувало географічно-достовірне уявлення про тридольну модель світобудови: верхній — небесний рівень, середній — між небом та землею, нижній — земний та підземний рівень. У свою чергу така умоглядна модель упорядкування Всесвіту вплинула на соціальну організацію праукраїнців, де виокремлювалось три основні шаблі: духовенство, військова армія та общинники.

У подальшому принцип раціонального впорядкування постав одним із головних та визначальних критеріїв науковості як особливого типу мислення. У культурології цей принцип яскраво виявляє себе в типології та систематизації всіх накопичених знань про культуру, що водночас сприяє впорядкуванню безпосередньо самої культурної системи.

Під час аналізу раціонального мислення міфосвідомості праукраїнців дослідники також багато уваги приділяють продуктам художньої творчості із кісток тварин, глини, дерева, каменю. Сюди, зокрема, відноситься: пластика із відтворенням зовнішності тварин і людей; різьблені малюнки тварин на камені (петрогліфи); амулети, статуетки, предмети посуду в антропоморфному вигляді; стели із композиційним зображенням людей, тварин тощо. Досить багато в таких виробках втілюються візерунки певного типу — зображення рослинних мотивів, геометричних фігур, ліній, меандрових контурів і т. д. Спроможність створювати подібні артефакти є свідченням достатньо високого рівня розвитку раціонального-логічного мислення праукраїнців.

Таким чином, наукова парадигма української культурології містить деякі особливості міфологічної ментальності, які виявляють себе в певних засобах та в предметному полі культурологічних досліджень. Такими особливостями є здатність до різного типу раціональних розрахунків, а також певна сукупність архетипів, зокрема це: взаємодія людини і природи, припис до практичного застосування теоретичних знань, антропоморфізм та пов'язане з ним окультурення, синкретично-цілісне сприйняття реальності.